

Ο σύγχρονος ενοποιητικός ρόλος του Αρείου Πάγου και το φιλτράρισμα στην αναιρετική διαδικασία

Γιάννης Βαλμαντώνης
Πρόεδρος Πρωτοδικών

I. Ο σύγχρονος ενοποιητικός και κατευθυντήριος ρόλος του Αρείου Πάγου

Παρά την έλλειψη εμπειρίας που διαθέτω για τον Άρειο Πάγο, δημοσιεύματα του Ιουνίου του έτους 2020, με παρακίνησαν να ασχοληθώ με το θέμα της εισήγησής μου, που έχει τύχει ελάχιστης θεωρητικής επεξεργασίας στη χώρα μας. Σύμφωνα λοιπόν με αυτά¹, παρατηρείται το φαινόμενο της απροθυμίας για την κάλυψη των θέσεων των αρεοπαγιτών. Άλλες εποχές τέτοια περίοδο θα επικρατούσε αναβρασμός στο Εφετείο και στον Άρειο Πάγο: συζητήσεις, υπενθυμίσεις, δηλώσεις παρουσίας, καθώς οι θέσεις αυτές ήταν περιζήτητες. Το γεγονός αυτό, το οποίο όπως είναι αναμενόμενο προβληματίζει την ηγεσία της Δικαιοσύνης, αποδίδεται κυρίως στον υπερβολικό φόρτο εργασίας. Ο Άρειος Πάγος τα τελευταία χρόνια δεν διαφέρει και πολύ από ένα πρωτόδικο δικαστήριο. Η δουλειά που μαζεύεται είναι τόση, με αποτέλεσμα οι περισσότεροι δικαστές και εισαγγελείς να μη σηκώνουν κεφάλι από την πρώτη ημέρα που πατάνε το πόδι τους εκεί. Να σημειωθεί ότι τέτοιος φόρτος σε Ανώτατο Δικαστήριο σε ελάχιστες άλλες χώρες παρατηρείται. Καταλήγουν με την αιχμηρή επισήμανση: Μήπως λοιπόν ήρθε η ώρα κάποια πράγματα να επανεξεταστούν έτσι ώστε ο Άρειος Πάγος να ξαναγίνει πραγματικά Ανώτατο Δικαστήριο.

Τα ανώτατα δικαστήρια έχουν ένα διαφορούμενο ρόλο, καθόσον την ίδια στιγμή πρέπει να απονέμουν δικαιοσύνη στην υφιστάμενη διαφορά των διαδίκων και παράλληλα να δίδουν έγκυρες κατευθυντήριες γραμμές². Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι η αναίρεση έχει δυο σκοπούς: Πρώτον, εξυπηρετεί το ιδιωτικό συμφέρον (ius litigatoris), όπου με εξαίρεση την αναίρεση υπέρ του νόμου (557 ΚΠολΔ), η δίκη ενώπιον του Αρείου Πάγου διεξάγεται προς όφελος των διαδίκων και εξετάζεται η νομική ορθότητα της προσβαλλόμενης απόφασης. Και δεύτερον αποσκοπεί στο δημόσιο συμφέρον (ius constitutionis)³ προς διασφάλιση της ομοιόμορφης εφαρμογής και ερμηνείας του δικαίου και της ενότητας της νομολογίας⁴.

Πέντε ιδίως είναι οι θεμελιώδεις αξίες που συνδέονται με την ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου⁵: Η ίση μεταχείριση όλων των πολιτών απέναντι στο νόμο, αφού όμοιες περιπτώσεις πρέπει να κρίνονται με τον ίδιο τρόπο. Η ασφάλεια του δικαίου, καθόσον η ομοιόμορφη απονομή της δικαιοσύνης αποτρέπει τη νομική αβεβαιότητα και τη διαφοροποίηση των αποφάσεων. Η προβλεψιμότητα της δικαστικής κρίσης, με την έννοια ότι δημιουργείται η εμπιστοσύνη στους διαδίκους ότι και στο μέλλον τα δικαστήρια δεν θα παρεκκλίνουν από τις λύσεις αυτές. Η ταχύτερη απονομή της δικαιοσύνης, διότι η προβλεψιμότητα αυτή δύναται να επιφέρει και μείωση του αριθμού των υποθέσεων. Το κύρος και η αυθεντία του οργάνου που βρίσκεται στην κορυφή της δικαστικής πυραμίδας⁶.

¹ Βλ. ιδίως *A. Κανδύλη*, Απροθυμία για τις θέσεις των αρεοπαγιτών, 1-6-2020, σε ιστότοπο: dikastico.gr.

² Το διαφορούμενο ρόλο των ανώτατων δικαστηρίων (ambiguity of the vertex) εύστοχα έχει περιγράψει ο ιταλός καθηγητής *M. Taruffo*, με τον τίτλο του έργου του: *Il vertice ambiguo: Saggi sulla Cassazione civile*, 1991.

³ Τη θεμελιώδη διάκριση ανάμεσα σε ius litigatoris και ius constitutionis επεξεργάστηκε ήδη πριν από ένα αιώνα (από το έτος 1920) ο *P. Calamandrei*, *La Cassazione Civile*, I, *Storia e legislazioni*, 1920, σ. 533.

⁴ Σημειώνεται ότι στα Πρακτικά της Αναθεωρητικής Επιτροπής του ΚΠολΔ, σ. 224, αναγνωρίζεται ως βασικός σκοπός της αναίρεσης η επίτευξη ενότητας της νομολογίας.

⁵ Η ομοιόμορφη εφαρμογή του νόμου δεν πρέπει να οδηγεί σε απόλυτη αυστηρότητα, ούτε να επηρεάζει την αρχή της δικαστικής ανεξαρτησίας. Τα κατώτερα δικαστήρια δύνανται να μην υιοθετήσουν συνειδητά την ερμηνευτική εκδοχή των ανώτατων δικαστηρίων, ακόμη και όταν προέρχεται από μείζονα σχηματισμό τους, με την παράθεση πειστικής επιχειρηματολογίας και τη μνεία ότι τελούν σε γνώση της αντίθετης νομολογίας. Βλ. *B. Σκουρή και E. Συμεωνίδου – Καστανίδου* σε τ. Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνομούμενης πολιτείας, 2018, σ. 15 και 223 αντίστοιχα. Επιπλέον η μη υιοθέτηση της πάγιας νομολογίας ή απόφασης της ολομέλειας του Αρείου Πάγου δεν επιτρέπεται να επιφέρει πειθαρχικές κυρώσεις. Στην έκφραση επιστημονικής γνώσης, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο *I. Μανωλεδάκης*, Αποφάσεις Ολομέλειας Αρείου Πάγου και πειθαρχικός έλεγχος του δικαστή, ΠοινΔικ 2009, 3, δεν έχει θέση ο πειθαρχικός έλεγχος. Έτσι και η γνώμη 20 (2017) του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Δικαστών (CCJE) με τίτλο: Ο ρόλος των δικαστηρίων στην ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου, § 39.

⁶ Βλ. αναλυτικά για τα οφέλη της ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου, σε γνώμη 20 (2017) του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Δικαστών, § 5-9. Σύμφωνα με την ως άνω γνώμη, η έννοια της ομοιόμορφης εφαρμογής του νόμου πρέπει να αφορά και τα τρία όργανα του κράτους: τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική εξουσία. Η συχνή, ασυνεπής και χαοτική, μεταρρύθμιση της νομοθεσίας βλάπτει την ποιότητα και την ασφάλεια του δικαίου.

Ο Άρειος Πάγος, που επηρεάστηκε από το γαλλικό πρότυπο⁷, είναι ένα ακυρωτικό δικαστήριο⁸. Εξετάζει αν τα κατώτερα δικαστήρια ερμήνευσαν και εφάρμοσαν ορθά το νόμο. Έχει το στατικό ρόλο να προστατεύσει τη νομιμότητα, ανησυχώντας μόνο για το παρελθόν⁹. Όταν το Ακυρωτικό ακυρώνει μια προσβαλλόμενη απόφαση, αυτό σημαίνει ότι καταστρέφει και δεν ανασυνθέτει. Πρόκειται για μια λειτουργία αντιδραστική και όχι δημιουργική και διορατική. Αυτή είναι διαφορετική από το πρωταρχικό σύγχρονο ρόλο των ανώτατων δικαστηρίων, που συνιστά η ομοιόμορφη εφαρμογή, η καλλιέργεια και η περαιτέρω διάπλαση του δικαίου¹⁰, με την οποία οι αποφάσεις τους αποσκοπούν να επηρεάσουν τα μεταγενέστερα δικαστήρια¹¹. Στη σημερινή εποχή, το έργο τους προσανατολίζεται προς το μέλλον¹², προκειμένου να ανακαλύψουν και να αποδώσουν μια από τις διαφορετικές ερμηνευτικές εκδοχές του νόμου¹³, με βάση τις σημερινές κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις και όχι να επιβεβαιώσουν το γράμμα του νόμου¹⁴. Οι αποφάσεις τους απευθύνονται προς την κοινωνία, διότι δημιουργούν ένα κανόνα γενικής συμπεριφοράς που στοχεύει στην τήρησή τους από τους πολίτες.

Στη δική μας έννομη τάξη η προσφυγή στο ανώτατο δικαστήριο θεωρείται δικαιωματική. Η σχεδόν απόλυτη πρόσβαση στον Άρειο Πάγο με βάση τους αναφερόμενους στα άρθρα 559 και 560 ΚΠολΔ λόγους αναιρέσης, έχει ως συνέπεια το δικαστήριο να μεταχειρίζεται τις αιτήσεις αναιρέσεως μόνο με βάση το ιδιωτικό συμφέρον της νομικής ορθότητας της απόφασης, και όχι με βάση το πρωταρχικό σκοπό του, ήτοι της εδραίωσης και της εξέλιξης του δικαίου.

Την ως άνω λειτουργία αναθέτει ήδη από τις 7-2-1995 στα ανώτατα δικαστήρια η υπ' αρ. (95) 5Ε σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Για το λόγο αυτό, τα κράτη μέλη δύνανται να περιορίσουν την πρόσβαση των πολιτών σε αυτά, μόνο για υποθέσεις που αφορούν νομικά ζητήματα θεμελιώδους σημασίας¹⁵. Επίσης το Μάϊο του έτους 1997, η διεθνής ένωση δικονομικού δικαίου πραγματοποίησε συνέδριο στη Θεσσαλονίκη, με αντικείμενο το ρόλο των ανώτατων δικαστηρίων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο¹⁶. Στα πορίσματα της γενικής έκθεσης, ο *J.A. Jolowicz* τόνισε ότι υπάρχει ένας ουσιαστικός βαθμός συναίνεσης αναφορικά με το ρόλο των ανώτατων δικαστηρίων, που είναι να καταστήσουν δυνατή την «clarification, unification and development of the law». Εν τοις πράγμασι, ανέφερε, ότι, εφόσον υπάρχει μια γενική συναίνεση ότι τα ανώτατα δικαστήρια πρέπει να

⁷ Για τη βαθιά επίδραση του γαλλικού δικαίου στο ένδικο μέσο της αναιρέσης, βλ. *Γ. Νικολόπουλο*, Η επίδραση του γαλλικού δικαίου στην Ελληνική Πολιτική Δικονομία, Δ 2001, 182-185, που επισημαίνει ότι στο γαλλικό σύστημα, το δημόσιο συμφέρον διαδραματίζει ιδιαίτερη σημασία, ενώ το ιδιαίτερο συμφέρον τίθεται σε δεύτερη μοίρα.

⁸ Υπάρχουν δυο μοντέλα ανώτατων πολιτικών δικαστηρίων στην ηπειρωτική ευρώπη. Αυτά που ακολουθούν το πρότυπο του γαλλο-ιταλικού Ακυρωτικού (Cassation), που έχει υιοθετήσει η χώρα μας, που απλώς εξαφανίζουν την κατά παράβαση του νόμου εκδοθείσα απόφαση και εκείνα που εφαρμόζουν το μοντέλο του γερμανο – αυστριακού Αναθεωρητικού (Revision), που στην ουσία αποτελούν δικαστήρια τρίτου βαθμού. Βλ. *Α. Σινανιώτη*, Η ανáιρεση, 1996, σ. 31. Στο ακυρωτικό μοντέλο, τα ανώτατα δικαστήρια ασχολούνται μόνο με το νομικό μέρος της απόφασης και δεν επανεκτιμάται το πραγματικό υλικό της υπόθεσης. Υποστηρίζεται ωστόσο ότι η διάκριση αυτή έχει χάσει στη σημερινή εποχή την πρακτική της σημασία, καθόσον τα ακυρωτικά δικαστήρια συχνά αντί να αναπέμπουν, αποφασίζουν τα ίδια επί της ουσίας (βλ. άρθρο 580§3 ΚΠολΔ). Ακόμη και το γαλλικό Cour de cassation μπορεί να αποφανθεί επί της ουσίας (βλ. L 411-3 Code de l'organisation judiciaire).

⁹ Σύμφωνα και ο *D. Mitidiero*, Cortes Superiores e Cortes Supremas, 2013, σ. 33, 44, κατά τον οποίο η ενότητα της νομολογίας, πρόκειται για μια παρεπόμενη λειτουργία στο γαλλικό πρότυπο, που επέρχεται εμμέσως, ως απόρροια της τήρησης της νομιμότητας των δικαστικών αποφάσεων.

¹⁰ Για την συμβολή των ανωτάτων δικαστηρίων στην εξέλιξη του δικαίου, βλ. τη μελέτη του Προέδρου του ολλανδικού Ακυρωτικού *M. Feteris*, 2017, Development of the Law by Supreme Courts in Europe, Utrecht Law Review, 13(1), 155επ.

¹¹ *M. Taruffo*, Le funzioni delle corti supreme. Cenni generali, Annuario dir. Comp. 2011, σ. 15. Έτσι και *H.E. Henke*, στο 4^ο διεθνές συνέδριο δικονομολόγων (Πρακτ. Συν. 331), ο οποίος υποστηρίζει το έτος 1967, ότι ο έλεγχος του Ακυρωτικού πρέπει να αποκλείεται όταν η απόφασή του δε δημιουργεί κατευθυντήριες γραμμές για τα χαμηλόβαθμα δικαστήρια και δεν αποτελεί παράδειγμα για άλλες μελλοντικές περιπτώσεις.

¹² Βλ. *L. Cadet*, Problèmes et perspectives de la cour de cassation française σε C. Besso/S. Chiarloni, Problemi e prospettive delle corti supreme: esperienze a confronto, 2012, 59.

¹³ Βλ. *C. D. Suarez*, Sui modelli di corti supreme e la revoca dei precedenti, Riv. trim. dir. proc. civ. 2018, 694.

¹⁴ Ο θεσμός της αναιρέσης, όπως επισημαίνει ο *K. Κεραμής*, Ένδικα μέσα, 2002, σ. 100-101, εντασσόταν στη φιλοσοφία της γαλλικής επανάστασης, σύμφωνα με την οποία κάθε κανόνας δικαίου έχει μια μοναδική και πρόδηλη έννοια και εκλάμβανε το δικαστή, κατά το δόγμα του Montesquieu, ως το στόμα του νόμου. Βλ. επίσης, *I. Δεληκωστόπουλο*, Συγκριτικές αναφορές στο γαλλικό δίκαιο της αναιρέσης και η σημασία τους για τα κρατούντα στην Ελλάδα, Δ 2009, 73-74.

¹⁵ Βλ. Κεφάλαιο IV (Role and function of the third court), άρθρο 7 c. Αναφορικά με τις προφανώς προπετείς και αβάσιμες προσφυγές, η ως άνω σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης προβλέπει μια διαδικασία που θα κηρύσσει το απαράδεκτο «in a simplified manner» (χωρίς δηλαδή κατ' αντιδικία εξέταση των μερών), με την παράλληλη επιβολή των κατάλληλων κυρώσεων.

¹⁶ Βλ. τα πρακτικά του συνεδρίου αυτού σε Yessiou-Faltsi (ed.), The Role of the Supreme Courts at the National and International Level, 1997. Πρβλ. και τις πρόσφατες συγκριτικές μελέτες σε *M. Taruffo/L. G. Marinoni/D. Mitidiero*, La misión de los tribunales supremos, 2016.

υπηρετούν μια ποικιλία κυρίως δημόσιων σκοπών, θα πρέπει να μετατοπίσουμε την έρευνά μας στον τρόπο επίτευξής τους¹⁷. Επιπλέον το ΕΔΑΔ επανειλημμένως έχει υποστηρίξει ότι ο ρόλος των ανώτατων δικαστηρίων είναι, ακριβώς, να επιλύουν τις αντίθετες θέσεις της νομολογίας¹⁸, που συνιστούν πηγή νομικής αβεβαιότητας, η οποία περιορίζει την εμπιστοσύνη των πολιτών στο δικαστικό σύστημα και να δώσουν μια ερμηνεία για τις μελλοντικές περιπτώσεις¹⁹. Για να γίνει λόγος για κράτος δικαίου, οι διατάξεις του νόμου πρέπει να έχουν ένα γνωστό και προβλέψιμο περιεχόμενο και αυτό είναι δυνατό, μόνο, εάν υφίσταται ένα ανώτατο δικαστήριο που διεξάγει το ρόλο οδηγού της νομολογίας και εξασφαλίζει ερμηνευτική σταθερότητα και ομοιόμορφη εφαρμογή των κανόνων δικαίου²⁰.

II. Η ποιότητα και το κύρος του Ακυρωτικού Δικαστηρίου

Η ποιότητα και το κύρος ενός ανώτατου δικαστηρίου εξαρτάται από το φόρτο εργασίας και την υψηλή κατάρτιση ενός εξειδικευμένου και περιορισμένου δικηγορικού σώματος²¹.

Ο τεράστιος φόρτος εργασίας στον Άρειο Πάγο²² έχει προκαλέσει το φαινόμενο της απροθυμίας για την κάλυψη των θέσεων του. Επειδή οι δικαστικές αποφάσεις πρέπει να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένες (κατ' επιταγήν του άρθρου 93§3 Συντ.), ο υπερβολικός όγκος των υποθέσεων επιβάλλει ένα υψηλό αριθμό αρεοπαγιτών. Ο μέσος όρος των υπηρετούντων δικαστών στον τελευταίο βαθμό στη χώρα μας είναι ο πέμπτος υψηλότερος στην ευρώπη (13% έναντι 5,7% μ.ο.)²³, που έχει ως συνέπεια την άνιση κατανομή των ελλήνων δικαστών, σε βάρος του πρώτου βαθμού²⁴. Όχι σπάνιο φαινόμενο είναι η εμφάνιση αντικρουόμενων και αλληλοαναιρούμενων αποφάσεων, ακόμη και στους κόλπους του Αρείου Πάγου²⁵, λόγω των διαφορετικών εκτιμήσεων των μελών του που υπηρετούν στα διάφορα τμήματα²⁶. Όταν όμως ένα ανώτατο δικαστήριο εκδίδει έναν υπερβολικό αριθμό αποφάσεων, η νομολογία του συχνά αγνοείται²⁷. Αδυνατεί να δημιουργήσει, έτσι, βοηθητική νομολογία για τα χαμηλόβαθμα δικαστήρια και να καταστήσει προβλέψιμη την ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου. Με τον τρόπο αυτό υπόκειται βαρύνοντο πλήγμα το κύρος και αποδυναμώνεται η αυθεντία του²⁸.

Παράλληλα ένα εξειδικευμένο και περιορισμένο δικηγορικό σώμα στα ανώτατα δικαστήρια είναι απαραίτητο για την ενοποιητική λειτουργία των τελευταίων. Το πλήθος των απαράδεκτων αναιρέσεων που κατακλύζει τον Άρειο Πάγο οφείλεται, όπως παρατηρεί ο *Π. Μάζης* και στο υψηλό ποσοστό των δικηγόρων που ασχολούνται με την αναιρετική διαδικασία, πολλοί από τους οποίους αγνοούν το εξαιρετικά τεχνικό της αντικείμενό²⁹. Η πλειονότητα των δικηγόρων είναι ικανή να χειρίζεται τις υποθέσεις στα δικαστήρια της ουσίας, αλλά όχι στον Άρειο Πάγο, που αποτελεί δικαστήριο νομιμότητας. Στη χώρα μας η αρχαιότητα στα μητρώα ενός δικηγορικού συλλόγου αρκεί για την προαγωγή τους σε

¹⁷ Βλ. *J.A. Jolowicz* σε Yessiou-Faltsi (επιμ.), *The role of the Supreme Courts at the national and international level*, 1998, σ. 39, 63.

¹⁸ ΕΔΑΔ, Zielinski et Pradal e Gonzalez κατά Γαλλίας, 28-10-1999, § 59, ΕΔΑΔ, Beian κατά Ρουμανίας, 6-12-2007, § 37-39.

¹⁹ ΕΔΑΔ, Faltejsek κατά Τσεχίας, 15-5-2008, § 34, Albu και άλλοι κατά Ρουμανίας, 12-5-2012.

²⁰ ΕΔΑΔ, Beian κατά Ρουμανίας, 6-12-2007.

²¹ *V. Zagrebelsky*, *Le corti supreme nazionali nella giurisprudenza della Corte europea dei diritti dell' uomo* σε C. Besso/S. Chiarloni, *Problemi e prospettive delle corti supreme: esperienze a confronto*, 2012, σ. 29.

²² Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (CEPEJ) για το έτος 2018, ο χρόνος έκδοσης απόφασης στον τελευταίο βαθμό, ανέρχεται σε 331 ημέρες, ενώ ο μέσος όρος είναι 207 ημέρες. Είναι σε καλύτερο επίπεδο σε σχέση με το πρώτο βαθμό (559 ημέρες/μ.ο. 201 ημέρες) και το δεύτερο βαθμό (662 ημέρες/μ.ο. 141 ημέρες), καθώς και με το ΣτΕ (1.265 ημέρες/μ.ο. 228 ημέρες).

²³ Βλ. *A. Uzelac*, *Supreme Courts in the 21st Century: should organization follow the function?*, εισήγηση στη Βαρσοβία Πολωνίας, 11-13.6.2014, σ. 9.

²⁴ Ειδικότερα, ο μέσος όρος των δικαστών που υπηρετούν στον πρώτο βαθμό στην Ευρώπη είναι 70% έναντι μόλις 58% στη χώρα μας επισημάνει ο *Θ. Φορτσάκης*, *Η επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης σε συλλογικό τόμο της ΕΕΤ, Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής*, 2014, σ. 570.

²⁵ Παρεμφερή προβλήματα παρουσιάζονται και στη νομολογία του ιταλικού Ακυρωτικού, που κατά τους *S. Chiarloni*, *Riflessioni minime sui paradossi della giustizia civile*, Riv. trim. dir. proc. civ. 2019, 138 και *M. Taruffo*, *Precedente e giurisprudenza 2007*, 713επ., είναι συγκρίσιμη με ένα αχανές σουπερμάρκετ, που με την απαιτούμενη υπομονή, καθένας μπορεί να βρει αυτό που θέλει (και το αντίθετο από αυτό).

²⁶ Βλ. ενδεικτικά την αντιφατική νομολογία των τμημάτων του Αρείου Πάγου (ΑΠ 487/2019, ΑΠ 688/2019, ΑΠ 789/2019, ΑΠ 841/2019, ΑΠ 987/2019, ΑΠ 1272/2019, όλες σε ΤΝΠ Νόμος) σχετικά με την έννοια του τρίτου (γραμματέα, δικαστικού επιμελητή, δικαστή, εισαγγελέα) στη δυσφήμιση.

²⁷ Βλ. και γνώμη 20 (2017) του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Δικαστών, § 23.

²⁸ *Σ. Βλαχόπουλος*, *Οι συνταγματικές διαστάσεις της μεταβολής της νομολογίας*, 2019, σ. 34, 56.

²⁹ *Π. Μάζης*, *Η αναιρέση στην Πολιτική Δίκη (κατά τα βασικά της σημεία)*, ΕλλΔνη 2008, 45 και παρέμβασή του στην εκδήλωση δικών με θέμα: «Επιτάχυνση δικών με περιορισμό της αναιρέσεως», που πραγματοποιήθηκε στις 16.10.2014 στο ΔΣΑ. Σύμφωνα και ο *Κ. Κεραμής*, *Δικονομικά μέσα στα επί μέρους ευρωπαϊκά κράτη ως προς την ομοιόμορφη ερμηνεία του δικαίου από τα ανώτατα δικαστήρια*, ΝοΒ 2001, 9.

δικηγόρους παρ' Αρείω Πάγω, σε αντίθεση με ότι συμβαίνει σε άλλες έννομες τάξεις (Γερμανία, Γαλλία, Βέλγιο). Ο δικηγόρος για να μπορεί να παρίσταται στο ανώτατο δικαστήριο της χώρας, πρέπει να είναι εξειδικευμένος και να έχει μια ειδική τεχνική κατάρτιση³⁰. Σημειώνεται ότι το ΕΔΑΔ έχει επανειλημμένως κρίνει ότι δεν προσβάλλει την αρχή της δίκαιης δίκης, το μονοπώλιο από ένα περιορισμένο αριθμό δικηγόρων (avocats aux conseils) της εκπροσώπησης ενώπιον του γαλλικού Ακυρωτικού, λόγω της εξειδικευμένης λειτουργίας του ανώτατου δικαστηρίου³¹.

Επιπλέον είναι σημαντικό το ακυρωτικό δικαστήριο να παραμείνει ένα δικαστήριο νομιμότητας και όχι να μετατρέπεται σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας³². Η υπέρβαση των ορίων αυτών, αποτελεί μια από τις βασικές αιτίες της αύξησης των αιτήσεων αναίρεσης, καθόσον οι ηττημένοι στην κατ' έφεση δίκη ελπίζουν για μια νέα επανεξέταση της ουσίας της υπόθεσης, παρά το γεγονός ότι έχουν ήδη τύχει της παροχής έννομης προστασίας από δικαστήρια σε δύο, συνήθως, βαθμούς, χωρίς τον κίνδυνο υψηλής χρηματικής δαπάνης σε περίπτωση ήττας τους³³. Στην επιδείνωση της κατάστασης αυτής συμβάλλει και η διάταξη του άρθρου 565§ 2 ΚΠολΔ, με την οποία χορηγείται αναστολή της εκτέλεσης από το συμβούλιο των αναστολών, με μόνη την πιθανολόγηση της βλάβης, για αναίρεσεις με εντελώς απαράδεκτους ή αβάσιμους λόγους, με συνέπεια τη διαιώνιση των διαφορών³⁴.

III. Συγκριτική επισκόπηση

Αρκετά ανώτατα δικαστήρια, λόγω της ποσοτικής και ποιοτικής κρίσης στην οποία έχουν περιέλθει, στρέφουν το βλέμμα τους στις ραγδαίες εξελίξεις στο διεθνή χώρο³⁵, προκειμένου να αξιοποιήσουν τις εμπειρίες των λοιπών έννομων τάξεων της ευρώπης.

Στα αγγλοσαξονικά συστήματα γίνεται μια αυστηρή συλλογή των ενδίκων μέσων και τα ανώτατα δικαστήρια εκδικάζουν ένα περιορισμένο αριθμό υποθέσεων, προτάσσοντας το δημόσιο ρόλο τους για διασφάλιση της ενότητας της νομολογίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η άδεια προσφυγής προς πλήρη ανάπτυξη (writ of certiorari)³⁶ που παραχωρεί το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ (Supreme Court), το οποίο αποφασίζει για το επιτρεπτό και το χρόνο συζήτησης των προσφυγών που εισάγονται ενώπιον του³⁷. Το ανώτατο δικαστήριο κρίνει σε κάθε περίπτωση εάν είναι απαραίτητο να επέμβει για να δημιουργήσει, να τροποποιήσει ή να αναθεωρήσει ένα δικαστικό προηγούμενο³⁸. Αυτή η αξιολόγηση εναπόκειται απόλυτα στη διακριτική του ευχέρεια, και συνήθως η άδεια παρέχεται στις περιπτώσεις, για τις οποίες υπάρχουν αποκλίνουσες γνώμες στα χαμηλόβαθμα δικαστήρια, και μόνο κατ' εξαίρεση όταν η προσβαλλόμενη απόφαση έσφαλε ως προς τη διαπίστωση των πραγματικών γεγονότων ή στην εφαρμογή ενός κανόνα δικαίου³⁹.

³⁰ Για την εγγραφή στο εν λόγω μητρώο, ενδεχομένως με ένα περιορισμένο αριθμό, είναι αναγκαία μια αυστηρή εξέταση, χωρίς δυνατότητα άσκησης δικηγορίας στα δικαστήρια της ουσίας, όπως προτείνει ο *M. Bove*, *Giudizio di fatto e sindacato della corte di cassazione: riflessioni sul nuovo art. 360 n. 5 c.p.c.*, *Il giusto proc. civ.* 2012, 690.

³¹ ΕΔΑΔ, *Voisine κατά Γαλλίας*, απόφαση της 8-2-2000, *Meftha κατά Γαλλίας*, απόφαση της 26-7-2002.

³² Βλ. σχετική επισήμανση του προέδρου του ιταλικού Ακυρωτικού *E. Lupo*, σε *C. Besso/S. Chiarloni*, *Problemi e prospettive delle corti supreme: esperienze a confronto*, 2012, σ. 16.

³³ Την επιβάρυνση των διαδίκων με τη χαμηλότερη δικαστική δαπάνη σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση, με βάση την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του έτους 2017, επισημαίνει και η *K. Μακρίδου*, *Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνοούμενης πολιτείας*, 2018, σ. 63-64.

³⁴ *Γ. Ρήγος*, *Το προ πάσης εκτελέσεως σημείωμα του ΑΠ*, Δ 2001, 856επ.

³⁵ Συναφής είναι και η μνεία του πρακτικού 363^α/17-12-2009 του Γ' Τμήματος του ΣτΕ, ΕφημΔΔ 2009, 747επ., που επισημαίνει ότι οι έννομες τάξεις των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας και της Γερμανίας δεν παρέχουν δυνατότητα πρόσβασης στα ανώτατα δικαστήρια για την προσβολή δικαστικών αποφάσεων σε υποθέσεις όπου τα τιθέμενα νομικά ζητήματα δεν παρουσιάζουν σπουδαιότητα.

³⁶ Ο θεσμός Writ of Certiorari προβλέπεται και στην Αργεντινή και εφαρμόζεται από το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Αργεντινής, με βάση την σπουδαιότητα και την υπεροχή του ζητήματος (280 CPCN). Όπως επισημαίνει ο *L. Giannini*, *Supreme Courts: "Filters" and Case selection Argentina's writ of certiorari in a comparative perspective* σε *L. Cadet/B. Hess/M. Requejo Isidro* (επιμ.), *Approaches to Procedural Law. The Pluralism of Methods*, 2017, σ. 264, η σχετική απόφαση εκδίδεται χωρίς αιτιολογία, ως εξής: Buenos Aires... (ημερομηνία), το ένδικο μέσο είναι απαράδεκτο (άρθρο 280 Αργεντ.ΚΠολΔ).

³⁷ Βλ. Rule 10 των Supreme Court Rules.

³⁸ Στις ΗΠΑ, η αρχή stare decisis (δόγμα της εμμονής στα αποφασισθέντα) δεν δεσμεύει ασφυκτικά ούτε επιτάσσει σε αυστηρή συμμόρφωση. Οι αμερικανοί δικαστές εφαρμόζουν τις προηγούμενες νομολογιακές κρίσεις με μεγάλη διακριτική ευχέρεια και συχνά εκθέτουν τους λόγους που δεν τις ακολουθούν, όπως όταν για παράδειγμα οδηγούν σε καταφανώς άδικα αποτελέσματα και ανεπιεικείς λύσεις. Βλ. *Φ. Κοζύρη*, *Εισαγωγή στο Αμερικανικό δίκαιο*, 2002, σ. 42.

³⁹ Το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ, που αποτελεί και συνταγματικό δικαστήριο, εκδίδει 200 δικαστικές αποφάσεις περίπου το χρόνο.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, από το έτος 1934 είναι απαραίτητη η παροχή άδειας προς άσκηση ενδίκου μέσου (leave to appeal)⁴⁰. Το αίτημα για άδεια υποβάλλεται στο εκδικάζον δικαστήριο ή σε περίπτωση απόρριψης στο Ανώτατο Δικαστήριο (Supreme Court of the United Kingdom) με την υποβολή μιας αίτησης (petition). Τα κριτήρια για την παραχώρηση της άδειας (permission to appeal)⁴¹ είναι δυο: α) Το ένδικο μέσο να έχει πραγματική προοπτική επιτυχίας (real prospect of success) ή β) να υπάρχει άλλος επιβεβλημένος λόγος για να εξετασθεί (other compelling reason for the appeal to be heard)⁴². Η επιλογή των προσφυγών είναι αρκετά αυστηρή, καθόσον εξετάζονται το χρόνο περίπου 80 υποθέσεις.

Το πρότυπο του common law, τείνει να ακολουθείται τα τελευταία χρόνια από αρκετά συστήματα της ηπειρωτικής ευρώπης. Τα τελευταία υιοθέτησαν μια σειρά από αντικειμενικά κριτήρια, που δεν αποσκοπούν να μειώσουν το φόρτο εργασίας στο μέτρο των αγγλοσαξονικών συστημάτων, αλλά που έχουν ως βασικό σκοπό τα ανώτατα δικαστήρια να ασχολούνται με νομικά ζητήματα θεμελιώδους σημασίας και να εκδίδουν ποιοτικές αποφάσεις.

Στην ηπειρωτική ευρώπη το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι εκείνο του γερμανικού αναθεωρητικού, η πρόσβαση στο οποίο ήταν ανέκαθεν περιορισμένη⁴³. Υιοθετήθηκε το σύστημα χορήγησης άδειας προς άσκηση της αίτησης αναίρεσης (leave to appeal) που χορηγείται από το Εφετείο, με ενδεχόμενο επανέλεγχο κατόπιν προσφυγής στο ανώτατο δικαστήριο (Bundesgerichtshof - BGH) σε περίπτωση απορριπτικής κρίσης του εφετείου⁴⁴. Τρία είναι τα κριτήρια, με τα οποία γίνεται επιτρεπτή η παροχή δικαστικής άδειας: Το νομικό ζήτημα να είναι ουσιώδους σημασίας, η απόφαση του δικαστηρίου να είναι απαραίτητη για την εξέλιξη του δικαίου ή για την ενότητα της νομολογίας (543§2 ZPO). Παρά το ότι η πρόσβαση στο γερμανικό αναθεωρητικό δικαστήριο είναι περιορισμένη στη βάση κριτηρίων γενικού ενδιαφέροντος⁴⁵, η διαδικασία που διεξάγεται, ανάγεται στη σφαίρα πρωτοβουλίας των διαδίκων⁴⁶. Εκδίδονται περίπου στις 5.000 αποφάσεις το έτος, η πλειονότητα των οποίων αποφαινεται στις αντιρρήσεις κατά της απορριπτικής απόφασης του εφετείου για άδεια προσφυγής. Ο ενοποιητικός ρόλος του είναι ενισχυμένος, λαμβάνοντας υπόψη ότι γύρω στις 120 αποφάσεις το χρόνο είναι σημαντικές και επιλέγονται για δημοσίευση στο επίσημο δελτίο του (BGHZ).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το παράδειγμα της Ισπανίας, μια χώρα με κουλτούρα ανάλογη προς τη δική μας, που γίνεται αυστηρό φιλτράρισμα των υποθέσεων. Με τη Ley του έτους 2000 υιοθετήθηκε ένα μικτό φίλτρο στο Ανώτατο Δικαστήριο της Ισπανίας (Tribunal Supremo), λαμβάνοντας υπόψη τρεις παράγοντες: Την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων, την ποσοτική αξία της διαφοράς και το αναιρετικό ενδιαφέρον (interés casacional) της αίτησης, που συντρέχει όταν η προσβαλλόμενη απόφαση είναι αντίθετη με τη νομολογία του ανώτατου δικαστηρίου ή πρόκειται να επιλύσει νομικά ζητήματα που υπήρχαν αποκλίνουσες γνώμες μεταξύ των δικαστηρίων της ουσίας ή εφαρμόζεται μια πρόσφατη διάταξη νόμου (έως 5 έτη). Με το Ν. 10-10-2011 αρ. 37, αυξήθηκε μάλιστα ο ποσοτικός περιορισμός από τα 150.000 στα 600.000 ευρώ, ενώ αποσαφηνίστηκε ότι η αίτηση που παρουσιάζει αναιρετικό ενδιαφέρον είναι επιτρεπτή, ανεξάρτητα από την αξία της διαφοράς (477§2 Lec). Με τις ρυθμίσεις αυτές το Ακυρωτικό Δικαστήριο της Ισπανίας κατάφερε να μειώσει εντυπωσιακά τον εκκρεμή αριθμό των υποθέσεων. Πολύτιμη είναι η συμβολή των βοηθών δικαστών (letrados) που αποτελούν νομικοί (δικηγόροι, καθηγητές πανεπιστημίου ή δημόσιοι λειτουργοί), εκ των οποίων 10 με την καθοδήγηση ενός ανώτατου δικαστή επεξεργάζονται τις υποθέσεις κατά την προδικασία φιλτραρίσματος, ενώ άλλοι 8 υπό την εποπτεία ενός ανώτατου δικαστή ετοιμάζουν σχέδια αποφάσεων στις εύκολες υποθέσεις ή σε ζητήματα που υπάρχει σταθερή νομολογία⁴⁷.

Τα ανώτατα δικαστήρια στη Γαλλία και στην Ιταλία, εδώ και χρόνια βρίσκονται σε κρίση, λόγω του υπερβολικού αριθμού των υποθέσεων. Το γαλλικό Ακυρωτικό (Cour de cassation), παρά το μεγάλο

⁴⁰ Το σύστημα Leave to appeal έχουν υιοθετήσει και οι σκανδιναβικές χώρες, ως δικαστήρια που ισχύει το δικαστικό προηγούμενο.

⁴¹ Μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις που αφορούν την προσωπική ελευθερία των διαδίκων δεν απαιτείται η παραχώρηση άδειας προς έφεση. Βλ. άρθρο 52.3 (1) των Civil Procedure Rules.

⁴² Βλ. Rule 52.3 (6) (a,b) CPR.

⁴³ Αρχικά ετίθετο ένα περιορισμός λόγω ποσού της αξίας των 60.000 μάρκων. Ανάλογα στοιχεία με το γερμανικό μοντέλο παρουσιάζουν το αυστριακό και το ελβετικό σύστημα αναίρεσης (βλ. ιδίως άρθρα 502 ZPO και 74 LTF αντίστοιχα). Πρβλ. και *W. Buchegger*, Η αλλαγή της αντιλήψεως περί της αιτήσεως αναίρεσεως και περί του παραδεκτού της στο αυστριακό νομικό σύστημα, Δ 2001, 319επ.

⁴⁴ Ένα ποσοστό 10% περίπου των προσφυγών (Nichtzulassungsbeschwerden) έχει θετικό αποτέλεσμα και προκαλεί το επιτρεπτό της αίτησης αναίρεσης.

⁴⁵ *V. Di Cerbo*, Il procedimento civile dinanzi al Bundesgerichtshof, διαθέσιμη σε ιστότοπο του Ιταλικού Ακυρωτικού (www.cortedicassazione.it), σ. 1.

⁴⁶ Βλ. *P. Gottwald*, The German Federal Court of justice: A Supreme Court between General Principles and Individual Justice σε *C. Besso/S. Chiarloni*, Problemi e prospettive delle corti supreme: esperienze a confronto, 2012, σ. 102-103.

⁴⁷ *A. Scrima*, L'organizzazione della giustizia in Spagna, διαθέσιμη σε ιστότοπο του Ιταλικού Ακυρωτικού (www.cortedicassazione.it), σ. 10.

αριθμό των υποθέσεων, πετύχαινε για μεγάλο χρονικό διάστημα να εκδίδει τις αποφάσεις σε εύλογο χρόνο. Αυτό οφείλεται στον περιορισμένο αριθμό των δικηγόρων, που είναι γύρω στους 100⁴⁸, σε συνδυασμό με ένα προέλεγχο από έναν περιορισμένο σχηματισμό (*formation restreinte*) τριών δικαστών, που φιλτράρει τις αιτήσεις που είναι *prima facie* απαράδεκτες ή δεν στηρίζονται σε σοβαρούς λόγους (1014 cpc). Η απλοποιημένη αυτή προδικασία (*procédure de non - admission*), αν και δεν αποτελεί στην ουσία φίλτρο, συμβάλλει στην καλή λειτουργία του Ακυρωτικού, χάρη στο μικρό αριθμό των μελών που συνθέτουν το τμήμα, τη μεγάλη ευκινησία και την έλλειψη αιτιολογίας της απόφασης⁴⁹. Η γαλλική θεωρία επισημαίνει ότι με τον προέλεγχο επήλθε η μετάβαση από τη δημοκρατική σε μια αριστοκρατική αντίληψη του ρόλου του γαλλικού Ακυρωτικού⁵⁰. Εξαιτίας ενός σημαντικού αριθμού εκκρεμών υποθέσεων, με πρωτοβουλία του Προέδρου του *B. Louvel*, ξεκίνησε το έτος 2015 η προσπάθεια εισαγωγής ενός δραστικού συστήματος φιλτραρίσματος (*filtrage de pourvois*)⁵¹, η οποία όμως σκοντάφτει στην εχθρική στάση της Βουλής, μέλη της οποίας είναι αρκετοί δικηγόροι⁵². Το γαλλικό αυτό μυστήριο, όπως αποκαλείται, οφείλεται κατά το διακεκριμένο δικαστή *A. Garapon*, στη θέση που η γαλλική κοινωνία απονέμει στη δικαστική εξουσία. Σε αντίθεση με τις όμορες εξίσου πολιτισμένες χώρες, στις οποίες δεν ασκήθηκε καμία κριτική στο φιλτράρισμα, η περίπτωση της Γαλλίας είναι μοναδική, προσκολλημένη στην πολιτική κουλτούρα και όχι στη δικαστική.

Στην Ιταλία, ο νομοθέτης και η κυρίαρχη θεωρία εδώ και μια δεκαετία έχουν επικεντρώσει την προσοχή τους στην επίτευξη της ενότητας της νομολογίας. Το έτος 2009 εισήχθη το φίλτρο της νομολογίας με τη διάταξη του άρθρου 360-bis, αρ. 1, κατά την οποία είναι απαράδεκτη η αίτηση αναίρεσης, όταν η προσβαλλόμενη απόφαση είναι σύμφωνη με τη νομολογία του Ακυρωτικού. Η τελευταία από τις μεταρρυθμίσεις πραγματοποιήθηκε με το Ν. 197/25-10-2016, με την υιοθέτηση διαφορετικών διαδικασιών, ανάλογα με τη σπουδαιότητα της υπόθεσης. Ειδικότερα, έθεσε ως στόχο την απλοποίηση της εργασίας του ανώτατου δικαστηρίου (περίπου τις 30.000 αστικές υποθέσεις το χρόνο), προβλέποντας ότι μόνο όταν η αίτηση αναίρεσης παρουσιάζει ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος, πρέπει να εκδίδεται απόφαση (*sentenza*), μετά από τη διεξαγωγή τακτικής διαδικασίας, ενώ στις λοιπές περιπτώσεις, που θεωρείται ότι αποτελούν την πλειοψηφία, εκδίδεται διάταξη (*ordinanza*), κατόπιν συνοπτικής διαδικασίας. Κατά συνέπεια, το ιταλικό Ακυρωτικό (*Corte di Cassazione*), σκοπός του οποίου είναι το νομοφυλακείν (*nomofilachia*), εκδίδει ποιοτικές αποφάσεις, μόνο όταν επιλύει νομικά ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος. Με τις μεταρρυθμίσεις αυτές, ο ιταλός νομοθέτης, δεν του παρέχει ακόμη τη δυνατότητα επιλογής των υποθέσεων⁵³. Αυτό οφείλεται και στις πιέσεις του δικηγορικού σώματος που δεν προτίθεται (εξαιτίας και του υπερβολικού αριθμού των μελών του), να συναίνεσει σε μείωση των υποθέσεων, παρόλο που αυτό ευνοεί στην εκλογίκευση του συστήματος⁵⁴.

Παρατηρείται λοιπόν μια διαδεδομένη τάση να ενισχύεται ο δημόσιος ρόλος των ανώτατων

⁴⁸ Η πρόσβαση στους *avocats aux Conseils* ρυθμίζεται από το décret με αρ. 91-1125/ 28-10-1991 και υπόκειται σε μια σειρά από προσόντα, ηθικά και μορφωτικά - επαγγελματικά.

⁴⁹ Βλ. όμως *J-M. Sommer/B. Munoz-Perez*, Dix ans de non - admission devant les chambres civiles de la Cour de cassation (2002-2012), Φεβρουάριος 2014, διαθέσιμη σε ιστότοπο του γαλλικού Ακυρωτικού, που επισημαίνουν ότι παρά την αρχική μείωση των εκκρεμών υποθέσεων, η εξοικονόμηση του χρόνου σταδιακά περιορίστηκε.

⁵⁰ Βλ. *L. Cadet*, Problèmes et perspectives de la cour de cassation française, ό.π., σ. 63.

⁵¹ Εξαιρετικά ενδιαφέροντα είναι τα πρακτικά του συνεδρίου της 24-11-2015 για τη μεταρρύθμιση του γαλλικού Ακυρωτικού σε *Semaine Juridique, Suppl.*, 11.1.2016. Το Μάιο του 2016 πραγματοποιήθηκε και ένα γαλλο-γερμανικό σεμινάριο εμβάθυνσης με θέμα: *Filtrage des pourvois*. Βλ. επίσης *Service de documentation, des études et du rapport (SDER)* του Cour de cassation, *Rapport de la commission de réflexion sur la réforme de la cour de cassation*, Απρίλιο 2017, με συγκριτική ανάλυση των φίλτρων σε 6 χώρες (Γερμανία, Ισπανία, Ιταλία, Ολλανδία, Ελβετία και Ηνωμένο Βασίλειο), που είναι διαθέσιμη σε ιστοσελίδα του γαλλικού Ακυρωτικού (www.courdecassation.fr). Μια εκτενή συγκριτική μελέτη πραγματοποιήθηκε και από το ιταλικό Ακυρωτικό με συγκριτική αναφορά σε 14 ευρωπαϊκές χώρες και στο ΕΔΑΔ. Βλ. *Corte Suprema Di Cassazione, Ufficio Del Massimario, Le Corti supreme in Europa: le regole per l' accesso*, *Foro It.* 2008, V, 239επ.

⁵² Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του βουλευτή - δικηγόρου *A. Tourret*, ο οποίος την 4-10-2016 κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου στη βουλή ανέφερε: Θα ήταν επικίνδυνο για το Ακυρωτικό, κατά παράβαση της αρχής της ισότητας, να του αναγνωρισθεί το δικαίωμα επιλογής των υποθέσεων του, βάσει γενικόλογων, ανακριβών και για το λόγο αυτό αναπόφευκτα αυθαίρετων κριτηρίων. Σκληρή αντίδραση υπήρξε και από τον *Ordre des avocats au Conseil d' Etat et à la Cour de cassation, Communiqué*, 27-3-2018, διαθέσιμο στον ιστότοπό του (www.ordre-avocats-cassation.fr), που αναφέρει ότι: Η πρόσβαση στο ακυρωτικό δικαστήριο δεν πρέπει να εξαρτάται από ανακριβή κριτήρια που του επιτρέπουν να επιλέγει ελεύθερα τις υποθέσεις που θα δικάζει. Είναι ο σεβασμός των κανόνων δικαίου και όλων των κανόνων δικαίου, που πρέπει να αποτελούν το μόνο κριτήριο για το επιτρεπτό της πρόσβασης σε αυτό.

⁵³ *M. Taruffo*, *Un vertice giudiziario astratto*, *AFDUAM* 22 (2018), 97.

⁵⁴ Έτσι ο *S. Chiarloni*, *Un ossimoro occulto: nomofilachia e garanzia costituzionale dell' accesso in cassazione* σε *C. Besso/S. Chiarloni*, *Problemi e prospettive delle corti supreme: esperienze a confronto*, 2012, σ. 23, 26, ο οποίος εμφανίζεται απαισιόδοξος λόγω της πρόκλησης αντιδράσεων (μείωση δικηγορικής ύλης) από συνεχνοιακά συμφέροντα που διαθέτουν τεράστια δύναμη.

δικαστηρίων με αντίστοιχη μείωση του ιδιωτικού ρόλου τους⁵⁵. Τα νομικά ζητήματα πρέπει να είναι αξιόλογα, για να δικαιολογούν την αναλυτική αιτιολογία της απόφασης και να συμβάλλουν στη νομολογιακή εξέλιξη του δικαίου. Πολυάριθμα ανώτατα δικαστήρια της ηπειρωτικής ευρώπης έχουν τη δυνατότητα επιλογής των υποθέσεων, καθόσον επιθυμούν να επηρεάσουν μεταγενέστερες περιπτώσεις. Η ελληνική έννομη τάξη παραμένει απόμακρη από τη διεθνή αυτή τάση, που διαρκώς αναπτύσσεται στο πεδίο της πολιτικής δίκης⁵⁶. Ο Άρειος Πάγος, είναι ένα από τα ελάχιστα παραδείγματα στον ευρωπαϊκό χώρο, που δεν λειτουργεί ένα σύστημα φιλτραρίσματος των υποθέσεων που εκδικάζονται ενώπιον του.

IV. Το φιλτράρισμα στην ανααιρετική διαδικασία

Στις προπαρασκευαστικές εργασίες του ΚΠολΔ, ο εισηγητής των σχετικών διατάξεων, Γ. Ράμμος, πρότεινε τη μη καθιέρωση περιορισμών στην άσκηση της αναίρεσης. Τα μέλη της επιτροπής, Ι. Σακκέτας και Γ. Οικονομόπουλος, αντιτάχθηκαν και μειοψήφησαν, με το σκεπτικό ότι δεν θα πρέπει ο Άρειος Πάγος να απασχολείται με ασήμαντες υποθέσεις⁵⁷.

Το έτος 2001, ο Α. Μπακόπουλος στην εκδήλωση για τα τριάντα χρόνια εφαρμογής του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, περιλαμβάνει στα σοβαρά προβλήματα, την αλόγιστη, κακόπιστη και άνευ νομοθετικού περιορισμού χρήση του ένδικου μέσου της αναίρεσης, κατά παραγνώριση των όσων ισχύουν σε πλείστες προηγμένες χώρες⁵⁸.

Με τους Ν. 2915/2001 και 3043/2002 έγινε προσπάθεια περιορισμού της επιβάρυνσης του Αρείου Πάγου, ώστε να του παρασχεθεί η δυνατότητα να ασχοληθεί με τα σοβαρά θέματα που άγονται προς επίλυση ενώπιον του. Με τη διάταξη του άρθρου 571 ΚΠολΔ, η απαράδεκτη ή προδήλως αβάσιμη αναίρεση δεν συζητείται στο ακροατήριο αλλά εισάγεται σε τριμελές συμβούλιο, το οποίο μπορεί να αποδεχθεί την πρόταση του εισηγητή για το μη παραδεκτό της αίτησης και να ματαιώσει τη συζήτηση με διάταξή του⁵⁹. Παρέχεται όμως η ευχέρεια στον ανααιρεσιόντα, με εμπρόθεσμη αίτηση του και με την καταβολή παραβόλου, να προκαλέσει την έκδοση απόφασης από το ακυρωτικό δικαστήριο⁶⁰.

Η διάταξη του άρθρου 571 ΚΠολΔ βρήκε αρχικά περιορισμένη εφαρμογή και περιέπεσε σε πλήρη αχρηστία⁶¹, με συνέπεια να παραμεριστεί με το άρθρο 46 §1 του Ν. 3994/2011, που επέφερε την κατάργηση του προελέγχου των αιτήσεων αναίρεσεως και όρισε ότι ο εισηγητής της υποθέσεως συντάσσει απευθείας έκθεση⁶². Ο Ν. 4335/2015 επανέφερε την καταργηθείσα διαδικασία φιλτραρίσματος, χωρίς μεγάλες πιθανότητες επιβίωσης⁶³. Η μεταρρύθμιση χαρακτηρίστηκε από τη θεωρία ως μη επιτυχής. Υποστηρίχθηκε ότι η επικέντρωση του Αρείου Πάγου στα σοβαρά θέματα υποβοηθείται μόνο αρνητικά, δηλαδή με την απαλλαγή από απαράδεκτες ή προφανώς αβάσιμες

⁵⁵ A. Dondi/P. Comoglio, *Le corti supreme nell' esperienza comparatistica* σε A. Dondi/V. Ansanelli/ P. Comoglio, (επιμ.), *Processi civili in evoluzione*, 2018, σ. 298.

⁵⁶ Κ. Κεραμέυς, *Ένδικα μέσα*, 2002, σ. 21, Γ. Βαλμαντόνης, *Η πολιτική δίκη σε μετάλλαξη. Σύγχρονες τάσεις και προβληματισμοί από την οπτική γωνία ενός δικαστή*, Δ. 2009, 375.

⁵⁷ Βλ. Πρακτικά Σχεδίου ΠολΔ, ΙΙΙ, σ. 277.

⁵⁸ Βλ. Α. Μπακόπουλο σε τ: Ένωση Ελλήνων Δικονομολόγων, *30 Χρόνια Εφαρμογής του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας*, 2001, σ. 140. Βλ. και τις εύστοχες επισημάνσεις του Κ. Κεραμέα, ό.π., σ. 105-107, όπου κάνει λόγο για πληθώρα αρεοπαγικών αποφάσεων και ανάμιξη σπουδαιών και ασήμαντων αποφάσεων. Εύστοχα επισημαίνει ότι διασπάται η προσοχή του ανώτατου δικαστηρίου προς τα σημαντικά και κρίσιμα νομικά προβλήματα, το οποίο εξαναγκάζεται να εκδίδει σειρά αποφάσεων με αφόρητα επαναλαμβανόμενο περιεχόμενο και οι σημαντικές αποφάσεις του παραμένουν συχνά απαρατήρητες μέσα στον ποταμό ενός νομολογιακού πληθωρισμού.

⁵⁹ Το άρθρο 10 του Ν. 3043/2002 περιόρισε τη συνέπεια της έλλειψης του παραδεκτού της αίτησης στη ματαίωση της συζήτησης και όχι στην απόρριψη της αίτησης, η οποία έχει ως συνέπεια, ότι η αίτηση αναίρεσης θεωρείται ως μη ασκηθείσα. Με τον περιορισμό αυτό, ο νομοθέτης απέκλεισε τη μετατροπή της διατάξης του συμβουλίου σε δικαστική απόφαση, όπως επισημαίνει ο Κ. Κεραμέυς, ό.π., σ. 109.

⁶⁰ Βλ. εκτενέστερα σε Σ. Μαθία, *Προκαταρκτική αξιολόγηση των αιτήσεων αναίρεσης*, ΕλλΔνη 2002, 305επ. Ανάλογη διαδικασία υπήρξε και στην ΕΣΔΑ και ενώπιον του ΣΤΕ. Πρβλ. Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα, (-Μαργαρίτη), *Συμπλ.ΚΠολΔ*, 2003, άρθρο 571 αρ. 1 και 5 και Κ. Μακρίδου, *Ταχύτητα απονομής της Δικαιοσύνης στην πολιτική δίκη*, ΕλλΔνη 2016, 1293.

⁶¹ Βλ. Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την αναμόρφωση του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, 2008, σ. 86, που προτείνει την κατάργηση του φιλτραρίσματος. Έτσι και ο Σ. Σταματόπουλος, *Οι προτεινόμενες τροποποιήσεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας στο δίκαιο της αναίρεσης*, ΕΠολΔ 2009, 163.

⁶² Βλ. Χ. Απαλαγάκη, *Η διαγνωστική δίκη και η αναγκαστική εκτέλεση κατά τον ΚΠολΔ*, 2011, σ. 48 και Σ. Πανταζόπουλο, *Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις στα ένδικα μέσα*, ΕΠολΔ 2014, 214, που επισημαίνει ότι ο Ν. 3994/2011 επανέφερε ουσιαστικά σε ισχύ το νομοθετικό καθεστώς πριν από το Ν. 2915/2001.

⁶³ Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4335/2015, ο εισηγητής δικαστής πλέον ορίζεται μόνο για να κρίνει σε πρώτο στάδιο περιπτώσεις απαράδεκτου της αναίρεσης ή απαράδεκτου ή προδήλως αβασίμου (όλων) των λόγων αυτής. Η κατάργηση της εισήγησης του άρθρου 571 ΚΠολΔ κρίθηκε αναγκαία για τη συμμόρφωση προς τις αποφάσεις του ΕΔΑΔ που αφορούν καταδικές για παραβίαση της αρχής της ισότητας των όπλων λόγω της εισηγήσεως και για εξοικονόμηση χρόνου μάταια εργασιών.

αιτήσεις, όχι όμως και θετικά, με την επιλογή των υποθέσεων που θίγουν σημαντικά θέματα⁶⁴. Επισημάνθηκε ότι σε περίπτωση που ο αναιρεσείων υποβάλει εμπρόθεσμη αίτηση για συζήτηση της υπόθεσης, θα προκαλέσει μεγαλύτερη συμφόρηση και επιμήκυνση της διαδικασίας⁶⁵. Επιπλέον ο προέλεγχος θα είχε νόημα, εάν οι πρόσθετοι λόγοι της αναίρεσης ασκούνταν μέσα σε ορισμένη προθεσμία από την άσκησή του ένδικου μέσου, και όχι 30 ημέρες πριν από τη συζήτηση, όπως ισχύει (569 ΚΠολΔ)⁶⁶. Υποστηρίχθηκε επίσης ότι η απόρριψη με προφορική εισήγηση υποκρύπτει προχειρότητα, επιπόλαιη εξέταση της υπόθεσης και φυγοπονία, ενώ ο αναιρεσείων τιμωρείται με την καταβολή ενός επί πλέον παραβόλου⁶⁷.

Σύμφωνα με το Δίκτυο των Προέδρων των Ανώτατων Δικαστηρίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα μοντέλα φιλτραρίσματος των υποθέσεων που έχουν υιοθετηθεί στο διεθνή χώρο είναι τα ακόλουθα⁶⁸:

Α) Η κατόπιν δικαστικής αδειάς παραδεκτή άσκηση αιτήσεως αναίρεσεως (Leave to appeal system). Το ένδικο μέσο είναι επιτρεπτό μόνο μετά από άδεια, στις περιπτώσεις όπου η απόφαση αφορά θέμα θεμελιώδους σημασίας ή είναι προς το συμφέρον της δικαιοσύνης.

Β) Κανένα δικαστικό φιλτράρισμα υπό στενή έννοια, στο οποίο εντάσσονται η Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο και η Ελλάδα. Στην κατηγορία αυτή, παρατηρούνται δυο χαρακτηριστικά γνωρίσματα: Πρώτον, η καθιέρωση προδικασίας με την οποία απορρίπτεται συνοπτικά (ανατιολόγητα) η αίτηση ως προδήλως αβάσιμη και δεύτερον η εισαγωγή των αιτήσεων αναίρεσης μόνο από εξειδικευμένους δικηγόρους στον ανώτατο βαθμό.

Γ) Η υιοθέτηση ενός μικτού μοντέλου.

Επιπλέον αρκετές έννομες τάξεις έχουν θέσει περιορισμούς με βάση τη χρηματική αξία του αντικειμένου της διαφοράς (Ratione valoris). Αποκλείεται λοιπόν το δικαίωμα αναίρεσεως σε υποθέσεις όπου το αντικείμενο της διαφοράς δεν υπερβαίνει ένα συγκεκριμένο ποσό.

Σύμφωνα με διαφορετικό πιο εύστοχο διαχωρισμό⁶⁹, δυο είναι τα κύρια μοντέλα φιλτραρίσματος: α) είτε πρόκειται για διαδικασίες επιλογής υποθέσεων (case selection mechanism) με βάση αντικειμενικά κριτήρια, που έχουν υιοθετηθεί στα δίκαια της Ισπανίας, Γερμανίας, Ηνωμένου Βασιλείου και των σκανδιναβικών και βαλτικών χωρών, β) είτε για μηχανισμούς μαζικής παραγωγής αποφάσεων (overproduction mechanism), όπως στο Γαλλικό Ακυρωτικό, όπου 100 δικαστές εκδίδουν 30.000 αποφάσεις⁷⁰ ή στο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Βραζιλίας (Supremo Tribunal Federal – STF), όπου 11 μέλη αποφαινόμενοι για 100.000 υποθέσεις περίπου το χρόνο.

Το σύστημα του γαλλικού Ακυρωτικού παρουσιάζει λειτουργικά στοιχεία που απουσιάζουν από τη δική μας έννομη τάξη και που δύσκολα μπορούν να εμφυτευτούν, όπως για παράδειγμα ο περιορισμένος αριθμός των δικηγόρων και η ανατιολόγητη απόρριψη των προσφυγών⁷¹. Επιπλέον, και αυτό, όπως προαναφέρθηκε, διέρχεται μεγάλη ποιοτική κρίση. Η εναλλακτική λύση είναι αναπόφευκτη. Η απονομή της δικαιοσύνης θα καταστεί επιτέλους επίκαιρη, μόνον εφόσον καθιερωθεί το σύστημα της άσκησης ενδίκου μέσου στο Άρειο Πάγο κατόπιν χορήγησης ειδικής άδειας⁷². Η διαδικασία χορήγησης

⁶⁴ Κ. Κεραμέυς, Ένδικα Μέσα, 2002, σ. 111.

⁶⁵ Π. Μάζης, Η αναίρεση στην Πολιτική Δίκη (κατά τα βασικά της σημεία), ΕλλΔνη 2008, 44, Ν. Νίκας, Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας, 2016, σ. 976. Κατά το Α. Σινανιώτη, Η αναίρεση, 2006, ο περιορισμός των αιτήσεων αναίρεσεως θα μπορούσε ενδεχομένως να επιτευχθεί είτε με τον καθορισμό ορισμένης αξίας του αντικειμένου της διαφοράς για το επιτρεπτό της αναίρεσης ή με την κατάργηση των διατάξεων που απαιτούν αμετάκλητη απόφαση για τη δημιουργία δεδικασμένου είτε τέλος με την επιβολή στον ηττημένο με την ανααιρετική απόφαση υποχρεωτικώς των δικαστικών εξόδων κατά τον Κώδικα περί Δικηγόρων.

⁶⁶ Π. Μάζης, Η νέα αναθεώρηση του ΚΠολΔ με το ν. 4335/2015 – Κριτικές παρατηρήσεις και προτάσεις, ΝοΒ 2015, 2217-2218.

⁶⁷ Κ. Γιαννούλης, Κριτική ανάλυση των νέων διατάξεων επί των ενδίκων μέσων μετά την ισχύ του Ν. 4335/2015, Αρμ 2016, 1127-1128.

⁶⁸ Βλ. τη σχετική εισήγηση του προέδρου του Ανώτατου Δικαστηρίου της Λιθουανίας Rimvydas Norkus, The filtering of Appeals to the Supreme Courts, εισήγηση σε Δίκτυο των προέδρων των ανώτατων δικαστηρίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που διεξήχθη στο Δουβλίνο στις 26/27-11-2015. Πρβλ. και Χρ. Κληρίδη, Ο περιορισμός του δικαιώματος έφεσης, διαθέσιμη σε ιστοσελίδα www.clerideslegal.com.

⁶⁹ Στη συστηματική αυτή διάκριση προβαίνει ο L. Giannini, ό.π., σ. 260επ., ο οποίος έχει αφιερώσει μεγάλο μέρος του έργου του στο writ of certiorari.

⁷⁰ Τα σχέδια μεταρρύθμισης του γαλλικού Ακυρωτικού κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση: juger moins pour juger mieux. Σύμφωνα με το επεξεργασμένο σχέδιο νόμου προτείνεται η εξής διατύπωση: 1. Lorsque le pourvoi est irrecevable, lorsqu'il ne soulève aucune violation d'un droit ou d'un principe fondamental, aucune question juridique de principe ou ne présente d'intérêt ni pour le développement du droit ni pour l'unification de la jurisprudence, la formation d'admission peut rendre une décision de refus d'admission. 2. Cette décision peut être cantonnée à une partie du pourvoi. 3. Elle n'a pas à être spécialement motivée. 4. Elle n'est pas susceptible de recours.

⁷¹ Βλ. και C. Besso, Corti supreme a confronto: analogie e differenze, σε C. Besso/S. Chiarloni, Problemi e prospettive delle corti supreme: esperienze a confronto, 2012, σ. 155.

⁷² Παρόμοιες σκέψεις διατυπώθηκαν στο με αρ. 363α/17.12.2009 πρακτικό του Γ' τμήματος του ΣτΕ, ΕφημΔΔ 2009, 747επ., που τάχθηκε υπέρ του φίλτρου της χορήγησης ειδικής άδειας (Leave to appeal), που τελικά δεν

άδειας για άσκηση ενδίκου μέσου δεν έχει δοκιμαστεί στη χώρα μας, αν και έχει οδηγήσει αρκετές έννομες τάξεις να ελέγξουν το ζήτημα της εισροής των υποθέσεων και της απονομής της δικαιοσύνης σε εύλογο χρόνο⁷³. Επιπλέον, η χορήγηση άδειας ενδίκου μέσου καθίσταται ουσιαστικά ορθολογική, λόγω εγγύτητας του δικαστή προς την εξεταζόμενη υπόθεση. Τα προβλεπόμενα για τη χορήγηση της άδειας κριτήρια πρέπει να ανταποκρίνονται στη λειτουργία του γενικότερου συμφέροντος του δικαστηρίου για την εξασφάλιση της ενότητας της νομολογίας και της εξέλιξης του δικαίου⁷⁴. Η άδεια θα πρέπει να χορηγείται από τριμελή σχηματισμό του Ακυρωτικού Δικαστηρίου, που συνιστά ικανοποιητικό αριθμό μελών με το αναγκαίο κύρος και μεγάλη επιστημονική πείρα για τον επαρκή και αποτελεσματικό έλεγχο των αναφερόμενων ζητημάτων.

Η πρόταση για τη χορήγηση άδειας άσκησης ενδίκου μέσου δεν χρειάζεται να θεσπισθεί με συνταγματική διάταξη⁷⁵, καθόσον επαφίεται στον κοινό νομοθέτη η έκταση της αναγνώρισης των ενδίκων μέσων⁷⁶. Η υιοθέτηση μιας νέας διάταξης στο Σύνταγμα, που θα ορίζει την άσκηση της αίτησης αναίρεσης κατόπιν άδειας, αποτελεί μία λεπτομερειακή ρύθμιση σε βάρος της ποιότητας της ερμηνείας των συνταγματικών διατάξεων⁷⁷, λαμβάνοντας υπόψη την παντελή έλλειψη οποιασδήποτε αναφοράς του συνταγματικού νομοθέτη στις αρμοδιότητες του Αρείου Πάγου.

Εξάλλου, δεν υφίστανται προβλήματα από τις δυο κατηγορίες αποφάσεων που είναι απρόσβλητες με έφεση. Και τούτο, διότι αναφορικά με τις διαφορές από δημόσια έργα, με το άρθρο 21 του Ν. 4491/2017 επήλθε αλλαγή του νομοθετικού καθεστώτος, που καθιέρωσε τη δικαιοδοσία των διοικητικών δικαστηρίων και την εξαιρετική καθ' ύλην αρμοδιότητα, σε πρώτο και δεύτερο βαθμό, του διοικητικού Εφετείου, για όλες τις διαφορές που σχετίζονται με δημόσιο έργο, ανεξάρτητα από τον χαρακτήρα της σύμβασης ως διοικητικής ή ιδιωτικής και ανεξάρτητα από τον χρόνο της σύναψής της⁷⁸. Επίσης, στις μικροδιαφορές (466-471 ΚΠολΔ), το χρηματικό όριο των οποίων αντιστοιχεί στο ποσό των 5.000 ευρώ, υπήρξε ένας βαθμός κρίσης επί της υπόθεσης και ο δεύτερος βαθμός δικαιοδοσίας ούτε από το Σύνταγμα ούτε από το άρθρο 6 ΕΣΔΑ επιβάλλεται ως αναγκαίος⁷⁹.

V. Η συμβατότητα του φιλτραρίσματος με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ

Στη χώρα μας, όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά η *Κ. Μακρίδου*, πάσχουμε από επιλεκτική συνταγματική ευαισθησία ως προς το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας⁸⁰, που εγγυάται μόνο την ανεμπόδιστη πρόσβαση στο δικαστήριο⁸¹. Δεν εμποδίζεται συνεπώς, ο νομοθέτης να περιορίζει ή να αποκλείει, με γενικούς και αφηρημένους κανόνες, την άσκηση οποιουδήποτε ενδίκου μέσου για ορισμένες κατηγορίες αστικών υποθέσεων. Συνεπώς το δικαίωμα προς παροχή έννομης προστασίας δεν περιλαμβάνει και τη δυνατότητα άσκησης αίτησης αναίρεσης.

Επιπλέον οι διάδικοι πρέπει να γνωρίζουν ότι δυο είναι οι βαθμοί δικαιοδοσίας (12 ΚΠολΔ) και ότι μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούν να προσφύγουν ενώπιον του Ακυρωτικού. Η λειτουργία της ανααιρετικής δίκης δεν είναι στην άμεση και βασική εξυπηρέτηση των ατομικών συμφερόντων τους. Δεν πρέπει να μας προκαλεί ανησυχία η ιδέα ενός δυσπρόσιτου Ακυρωτικού, εξαιρετικά επιλεκτικού στα καθήκοντά του. Το αντίθετο είναι που πρέπει να μας φοβίζει⁸². Τούτο, διότι το απόλυτο δικαίωμα της άσκησης αίτησης αναίρεσης συγκρούεται με τη συνταγματική αρχή της ισότητας⁸³. Η αρχή της ισότητας

επέλεξε η ΔιοικΟλ του ΣτΕ.

⁷³ *Γ. Κουκούτσης*, Τα όρια των περιορισμών του δικαιώματος έφεσης στη διοικητική δίκη, διδ. διατρ., 2019, σ. 388.

⁷⁴ Βλ. γνώμη 20 (2017) του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Δικαστών, § 21-22.

⁷⁵ Βλ. και τις ορθές σκέψεις του με αρ. 363α/17.12.2009 πρακτικού του Γ' τμήματος του ΣτΕ, ΕφημΔΔ 2009, 747επ.

⁷⁶ *Α. Σινανιώτης*, Η αναίρεση, 1996, σ. 28.

⁷⁷ Έτσι ο *Γ. Κουκούτσης*, ό.π., σ. 389. Οι εκτενείς και λεπτομερειακές διατάξεις του Συντάγματος οδηγούν σε ένα άκαμπτο και μη ευκόλως προσαρμόσιμο στις εξελίξεις σύστημα, όπως επισημαίνει ο *Ι. Συμεωνίδης*, σε τ: Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνομούμενης πολιτείας, 2018, σ. 191.

⁷⁸ ΜΕφΠειρ 158/2020 Ιστοσελίδα Εφετείου Πειραιά.

⁷⁹ Σε κάθε περίπτωση θα μπορούσε για τις μικροδιαφορές, να παραχωρηθεί η δυνατότητα στο δευτεροβάθμιο δικαστή να χορηγεί κατ' εξαίρεση άδεια για την άσκηση έφεσης. Παρόμοια είναι και η σύσταση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (95) 5Ε της 7-21995 όπου κρίνει σκόπιμο τον αποκλεισμό της έφεσης στις μικροδιαφορές (small claims) ή την κίνηση της διαδικασίας παροχής άδειας για την έφεση (leave to appeal).

⁸⁰ Βλ. *Κ. Μακρίδου* σε τ: Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνομούμενης πολιτείας, 2018, σ. 77.

⁸¹ Πάγ. νμλγ: ΑΕΔ 48/1982, ΟΛΑΠ 28/2002 ΤΝΠ Νόμος, ΑΠ 879/1999 ΕΕμπΔ 2000, 565, ΣτΕ 2390/2015 ΤΝΠ Νόμος, ΣτΕ 1085/2013 ΤΝΠ Νόμος, ΣτΕ 1619/2012 ΝοΒ 2012, 1263, ΔΕφΑθ 193/2019 ΕλλΔνη 2020, 232. Βλ. επίσης *Ν. Νίκα*, Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας, 2016, σ. 15, *Κ. Κεραμέα*, Ένδικα μέσα, 2002, σ. 22.

⁸² *A. de la Oliva Santos*, Un nuovo modello di Cassazione civile per il Tribunale Supremo spagnolo σε *C. Besso/S. Chiarloni*, Problemi e prospettive delle corti supreme: esperienze a confronto, 2012, 80.

⁸³ *R. Caponi*, La riforma dei mezzi di impugnazione, Riv. trim. dir. proc. civ. 2012, 1177. Και στην ελληνική θεωρία (*Κ. Καλαβρός*, Η αναίρεση κατά τον ΚΠολΔ, 2012, σ. 3, *Α. Παπαστάθης*, Ο ανααιρετικός έλεγχος της Αρχής της

προσβάλλεται σοβαρά, εάν την ίδια χρονική περίοδο, τα εθνικά δικαστήρια ερμηνεύουν μια νομική διάταξη με διαφορετικό τρόπο⁸⁴. Για να ασκήσει το ενοποιητικό του ρόλο ο Άρειος Πάγος, είναι ανάγκη ο αριθμός των υποθέσεων που εισάγονται ενώπιόν του να είναι σχετικά περιορισμένος. Αν αυτό δεν συμβεί, η νομολογία του, λόγω του χωρισμού των πολλών μελών του σε διάφορα τμήματα, θα αποτελεί πηγή αντικρουόμενων αποφάσεων και αποπροσανατολισμού. Το Σύνταγμα, λοιπόν, δεν εμποδίζει την υιοθέτηση του φιλτραρίσματος. Αντίθετα το φίλτρο επιβάλλεται, εφόσον στόχος είναι η ταχύτερη απονομή της δικαιοσύνης και η ποιοτική αναβάθμιση του Αρείου Πάγου που θα ασχολείται με σοβαρές υποθέσεις και δεν θα επιβαρύνεται το έργο του με υποθέσεις ήσσονος σημασίας.

Επίσης με βάση το άρθρο 6 ΕΣΔΑ, δεν αποκλείεται ο περιορισμός ή και ο αποκλεισμός της αναίρεσης, δυνάμει κάποιας ειδικής διάταξης νόμου. Εφόσον, όμως, ένα κράτος θεσπίσει τις εν λόγω διαδικασίες, της έφεσης ή της αναίρεσης, και στο μέτρο που ο προσφεύγων έχει πρόσβαση σε αυτές, το άρθρο 6 καθίσταται εφαρμοστέο⁸⁵. Αυτό σημαίνει ότι η πρόσβαση στο εφετείο ή στο ανώτατο δικαστήριο δεν μπορεί να περιοριστεί ως προς τον πυρήνα της κατά τρόπο δυσανάλογο⁸⁶ ή κατά τρόπο που να συνιστά διακριτική μεταχείριση⁸⁷, ενώ πρέπει να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας μεταξύ του μέτρου που λαμβάνεται και του επιδιωκόμενου σκοπού⁸⁸.

Εξχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόφαση Παπαϊωάννου κατά Ελλάδος⁸⁹, με την οποία ο ΕΔΑΔ έκρινε αναφορικά με τη συμβατότητα του φίλτρου της νομολογίας, που ο νομοθέτης θέσπισε με το άρθρο 12 του Ν. 3900/2010, θέτοντας ως επιπρόσθετη προϋπόθεση του παραδεκτού της έφεσης και της αναίρεσης στην ακυρωτική διοικητική δίκη, την έλλειψη νομολογίας ή την αντίθεση σε αυτή⁹⁰. Στην απόφαση αναφέρεται ότι σκοπός του Ν. 3900/2010 είναι να επιτρέψει στο Συμβούλιο της Επικρατείας να κρίνει σε σύντομο διάστημα υποθέσεις που θέτουν προβλήματα γενικού ενδιαφέροντος και να δημιουργήσει έτσι γρήγορα μία νομολογιακή γραμμή, την οποία θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα κατώτερα διοικητικά δικαστήρια σε παρόμοιες υποθέσεις. Επίσης, να περιορίσει την αλόγιστη χρήση των προσφυγών από τις οποίες είχε κατακλυστεί το Συμβούλιο της Επικρατείας και είχε δημιουργήσει σημαντικές καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης. Καταλήγει ότι δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, ότι οι στόχοι αυτοί είναι νόμιμοι και αποσκοπούν στην ενθάρρυνση της ορθής απονομής της δικαιοσύνης για να επιτρέψουν στο Συμβούλιο της Επικρατείας, ως δικαστήριο αρμόδιο για τη συνοχή της νομολογίας, να ασκήσει αποτελεσματικά τα δικαιδοτικά του καθήκοντα. Ενδιαφέρουσα είναι και η σκέψη, σύμφωνα με την οποία, το Δικαστήριο του Στρασβούργου γενικότερα έχει αποφανθεί, υπό το πρίσμα του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, ότι τα Ανώτατα ή τα Συνταγματικά ή άλλα Δικαστήρια τελευταίου βαθμού δεν είναι υποχρεωμένα να παραθέτουν λεπτομερή αιτιολογία, όταν αρνούνται να εξετάσουν μία προσφυγή στο πλαίσιο μίας διαδικασίας φιλτραρίσματος, η οποία μπορεί να περιορισθεί μόνο στη μεία των νομικών διατάξεων⁹¹. Συμπερασματικά η συμβατότητα των προβλεπόμενων περιορισμών από το εθνικό δίκαιο με το δικαίωμα κάθε προσώπου για δίκαιη δίκη που αναγνωρίζει το άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ, εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες της εν λόγω διαδικασίας και πρέπει να ληφθεί υπόψη το σύνολο της διαδικασίας που έχει λάβει χώρα στην εθνική έννομη τάξη καθώς και ο ρόλος που παίζει το Ανώτατο

Αναλογικότητας στην πολιτική δίκη, 2018, σ. 20), υποστηρίζεται ότι η αναίρεση βρίσκει συνταγματικό έρεισμα στην αρχή της ισότητας.

⁸⁴ Την έντονη αίσθηση αδικίας που προκαλείται στον πολίτη, επισημαίνει και ο Σ. Γεωργουλέας σε τ: Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνομούμενης πολιτείας, 2018, σ. 33, όταν η κρίση ενός νομικού ζητήματος εξαρτάται αποκλειστικά από την τυχαία εναλλαγή των δικαστών στην έδρα. Επίκαιρα είναι ακόμη τα λόγια του ιταλού δικονομολόγου *P. Calamandrei* σε ένα ηττημένο πελάτη του, που του ζητούσε λογαριασμό γιατί την ίδια ημέρα ένα τμήμα του Ακυρωτικού απέρριψε την αίτησή του, ενώ άλλο τμήμα αποφάσισε διαμετρικά αντίθετα και την έκανε δεκτή: Μείνε ήσυχος! Δεν έσφαλα ως προς την υπεράσπιση αλλά μόνο ως προς την πόρτα (την επιλογή του τμήματος).

⁸⁵ ΕΔΑΔ, *Ekbatani* κατά Σουηδίας, 26-5-1988, §24, *Khalfauoui* κατά Γαλλίας, 14-12-1999, §37, *Πλατάκου* κατά Ελλάδος, 11-1-2001, *Ευσταθίου* κατά Ελλάδος, ΝοΒ 2006, 1170 σχ. Β. *Χειλδάρη*, *Ζουμπουλίδης* κατά Ελλάδος, ΝοΒ 2007, 206 σχ. Β. *Χειλδάρη*. Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι οι εγγυήσεις του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ εφαρμόζονται στην ανααιρετική διαδικασία στην ίδια έκταση και ένταση που εφαρμόζονται στον πρώτο βαθμό.

⁸⁶ ΕΔΑΔ, *Poitrimol* κατά Γαλλίας, 23-11-1993, § 28-29, *Garcia Manibardo* κατά Ισπανίας, 15-2-2000, § 44-45.

⁸⁷ ΕΔΑΔ, *Hoffman* κατά Γερμανίας, 11-10-2001, § 66.

⁸⁸ Βλ. ΕΔΑΔ, *Guéin* κατά της Γαλλίας, 29-7-1998, § 37, *Faltesek* κατά Τσεχίας, 15-5-2008, § 31, *Dobric* κατά Σερβίας, 21-6-2011. Στην απόφαση ΕΔΑΔ, *Henrioud* κατά Γαλλίας, 5-11-2015, κρίθηκε όμως ότι ο προσφεύγων στερήθηκε το δικαίωμα πρόσβασης σε ένα δικαστήριο, καθόσον το γαλλικό Ακυρωτικό με υπερβολικό formalισμό κήρυξε την έφεση απαράδεκτη.

⁸⁹ ΕΔΑΔ, *Παπαϊωάννου* κατά Ελλάδος, 2-6-2016, ΘΠΔΔ 2016, 860 = ΕΔΚΑ 2016, 426.

⁹⁰ Το αντικειμενικό φίλτρο της νομολογίας, αποτελεί μέτρο «πρωτότυπο» για τα ελληνικά δικονομικά δεδομένα και προτάθηκε από τη διοικητική Ολομέλεια του ΣτΕ (βλ. υπ' αρ. 4/2010 Πρακτικό της).

⁹¹ ΕΔΑΔ, *Burg* κατά Γαλλίας, 28-1-2003, *Menet* κατά Γαλλίας, 14-6-2005, *De Franchis* κατά Γαλλίας, 6-12-2007, *Greenpeace E.V.* και λοιποί κατά Γερμανίας, 12-5-2009, *Hansen* κατά Νορβηγίας, 2-10-2014, §74, *ArribasAnton* κατά Ισπανίας, 20-1-2015.

Δικαστήριο, σημειώνοντας παράλληλα ότι οι προϋποθέσεις του παραδεκτού μιας αίτησης αναίρεσης, μπορεί να είναι πιο αυστηρές από ότι μίας έφεσης⁹².

Με βάση παρεμφερείς σκέψεις, το ΕΔΑΔ θεωρεί συμβατή με το άρθρο 6 ΕΣΔΑ τη διαδικασία πρόσβασης σε συστήματα που προβλέπουν το μηχανισμό άδειας για την άσκηση ένδικων μέσων (Leave to appeal), ακόμη και αν δεν συνάδουν πλήρως με τους κανόνες της δίκαιης δίκης⁹³. Σημειώνεται ότι το ίδιο το ΕΔΑΔ, με σκοπό να ελέγξει τη ροή των υποθέσεων του και να επικεντρώσει την προσοχή του στις σοβαρές υποθέσεις, έθεσε με το άρθρο 35§3 ΕΣΔΑ ένα δραστικό φίλτρο στις υποθέσεις που εισάγονται ενώπιον του⁹⁴.

VI. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Η απονομή της δικαιοσύνης δεν είναι αγαθό ανεξάντλητο. Απαιτείται η εξασφάλιση μιας ισορροπίας μεταξύ της σπουδαιότητας της υπόθεσης και του κόστους (για το κράτος και τους διαδίκους) της δίκης, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη εξοικονόμησης πόρων⁹⁵. Δεν είναι απαραίτητη η πλήρης πρόσβαση σε ολόκληρη τη δικαστική πυραμίδα, με γνώμονα την αρχή της αναλογικότητας, που επιβάλλει μια ισορροπία μεταξύ της ταχύτητας και ορθότητας.

Τα ανώτατα δικαστήρια, ακόμη και στον ευρωπαϊκό χώρο, εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον, που δικαιολογεί το φιλτράρισμα των υποθέσεων. Η επιλογή των υποθέσεων στη χώρα μας θα επιτρέψει στα μέλη του Αρείου Πάγου την αντιμετώπιση θεμάτων μεγάλης σπουδαιότητας και γενικού ενδιαφέροντος με άνεση χρόνου, μεγαλύτερη σκέψη και περισυλλογή. Οι περισσότερες έννομες τάξεις στρέφονται προς αυτή την κατεύθυνση, για λόγους επιτάχυνσης, αποσυμφόρησης του φόρτου εργασίας και κυρίως ποιοτικής απονομής δικαιοσύνης.

Τέλος, αρκετές φορές έχει επισημανθεί ότι η λειτουργία της πολιτικής δικαιοσύνης δεν εξαρτάται από τις δικονομικές ρυθμίσεις, αλλά από άλλα δομικά ζητήματα. Η χορήγηση από τους ανώτατους δικαστές άδειας για την εισαγωγή ένδικων μέσων, δύσκολα μπορεί να γίνει ανεκτή στη χώρα μας υπό τις σημερινές συνθήκες, λαμβάνοντας υπόψη τις σχέσεις μεταξύ των δικαστών και των δικηγόρων⁹⁶. Η φυσιολογική αντιπαράθεση των δικονομικών ρόλων του δικαστή και του δικηγόρου στη χώρα μας, τείνει να μετατραπεί σε μια γενική σύγκρουση ανάμεσα στις δυο επαγγελματικές κατηγορίες. Η σχετική συζήτηση για τον περιορισμό της αναίρεσης αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: Οι δικαστικοί λειτουργοί είναι απόλυτα ευνοϊκοί στη ρύθμιση, ενώ από την άλλη οι δικηγόροι είναι σχεδόν εξολοκλήρου αντίθετοι⁹⁷. Αντίθετα, στην Αγγλία και στη Γερμανία, λόγω του διαφορετικού τρόπου εκπαίδευσης και εισαγωγής τους⁹⁸, υπάρχει μια αμοιβαία εμπιστοσύνη και σύμπνοια και δε δημιουργούνται προβλήματα. Απαραίτητη λοιπόν είναι η αλλαγή νοοτροπίας των παραγόντων της δίκης – συλλειτουργών της δικαιοσύνης, που σε συνδυασμό με ένα κράτος σε επαγρύπνηση, θα αποτελέσουν

⁹² Βλ. Khalfaoui κατά της Γαλλίας, 14-12-1999, § 37, και Beleş και λοιποί κατά Τσεχίας, 12-11-2002, § 62.

⁹³ ΕΔΑΔ, Webb κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 2-7-1997, Nerva κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 11-7-2000. Από την άλλη, το ΕΔΑΔ με την απόφαση Beleş και λοιποί κατά Τσεχίας, 12-11-2002 καθώς και τα συνταγματικά δικαστήρια της Ουγγαρίας και Τσεχίας έκριναν το παραδεκτό των ενδίκων μέσων ως αντίθετο στη νομική βεβαιότητα (contrary to legal certainty), όταν εναπόκειται εξολοκλήρου στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου, με επίκληση αόριστων αναφορών, όπως ζήτημα εξαιρετικού νομικού ενδιαφέροντος (crucial legal importance).

⁹⁴ Ειδικότερα το ΕΔΑΔ κηρύσσει απαράδεκτη οποιαδήποτε ατομική προσφυγή που υποβάλλεται δυνάμει του άρθρου 34 ΕΣΔΑ, όταν εκτιμά ότι: α) η προσφυγή είναι ασυμβίβαστη προς τις διατάξεις της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, προφανώς αβάσιμη ή καταχρηστική, ή β) ο προσφεύγων δεν έχει υποστεί σημαντική βλάβη, εκτός εάν ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως αυτά ορίζονται από τη Σύμβαση και τα Πρωτοκόλλα της, απαιτεί την εξέταση της προσφυγής επί της ουσίας και υπό την προϋπόθεση ότι δεν μπορεί να απορριφθεί για τον λόγο αυτό καμία υπόθεση η οποία δεν έχει εξεταστεί δεόντως από εσωτερικό δικαστήριο.

⁹⁵ Γ. Βαλμαντώνης, ό.π., Δ 2009, 381. Σύμφωνα και η Κ. Μακρίδου, Ταχύτητα απονομής της Δικαιοσύνης στην πολιτική δίκη, ΕλλΔνη 2016, 1281-1282.

⁹⁶ Επιφυλάξεις διατηρεί η V. Capasso, Il filtrage des pourvois alla Cassazione francese tra comparazione e analisi economica del processo, Riv. dir. proc. 2019, 521-522, κατά την οποία η διακριτική ευχέρεια διαχείρισης της εισροής των υποθέσεων δύναται να προκαλέσει στα μέλη των ανώτατων δικαστηρίων μια αίσθηση μεγαλύτερης νομιμοποίησης για ξεσκεπάρισμα με ελαφρά την καρδιά και χωρίς μεγάλη σκέψη (και αιτιολογία) του όγκου των υποθέσεων.

⁹⁷ Βλ. για παράδειγμα τις εκ διαμέτρου διαφορετικές τοποθετήσεις των δικαστικών λειτουργών σε σχέση με αυτές των πανεπιστημιακών-δικηγόρων στην εκδήλωση του ΔΣΑ, που διεξήχθη στις 16-10-2014, με θέμα: «Επιτάχυνση δικών με περιορισμό της αναίρεσης», καθώς και του ΕΛΙΑΜΕΠ, που διεξήχθη στις 16-6-2011, με θέμα: «Είναι τα ολιγομελέστερα δικαστήρια και ο περιορισμός των ενδίκων μέσων κατά δικαστικών αποφάσεων θεμιτοί τρόποι για να επιταχυνθεί η απονομή της δικαιοσύνης».

⁹⁸ Για την ενιαία εκπαίδευση των νομικών στη Γερμανία, βλ. άρθρο του Δ. Ζιγκόλη, Η νομική εκπαίδευση και κατάρτιση στην Γερμανία, 14-11-2014, σε ιστότοπο: dikastis.blogspot.com.

τον κινητήριο άξονα για την αποτελεσματικότητά της, πέρα και έξω από συνεχιακά συμφέροντα και βαθιά ριζωμένες συμπεριφορές⁹⁹.

---

⁹⁹ Παρόμοιες σκέψεις και από τον *R. Caroni*, ό.π., Riv. trim. dir. proc. civ. 2012, 1165 για την ιταλική έννομη τάξη.